

КОЛЕСНИКОВА М. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-
економічної безпеки
(Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету)

ПЕЧЕНА Т. О.,
студентка III курсу
(Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету)

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.27>

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

У статті досліджено проблематику застосування практики Європейського суду з прав людини в сфері адміністративного судочинства.

Європейський суд з прав людини – організація створена для контролю за дотриманням прав і свобод людини і громадянина закріплених в Європейській конвенції з прав людини, яка була ратифікована в 1953 році. Європейська Конвенція з прав людини передбачає, що Суд встановлює свої власні правила і визначає свою процедуру.

Актуальність звернення до цієї проблеми пояснюється не лише суто теоретичними міркуваннями, а й рядом безпосередніх практичних проблем. Реформування адміністративного судочинства України зумовлена відсутністю ефективною управлінської структури, що перешкоджає виконанню положень Конституції України а також міжнародно-правових актів, про які піде мова в статті.

Основною метою реформи адміністративного судочинства є створення судової системи та системи державного управління, які б відповідали нормам демократичної правової держави, а також потребам та запитам кожного громадянина.

Для вирішення проблеми імплементації європейських стандартів у вітчизняне законодавство розглянуто зміст основоположних принципів права та адміністративного судочинства, їх обов'язковість використання при розв'язанні судових справ.

Наголошено на обов'язковості виконання рішень Європейського суду з прав людини та досліджено критерії застосування судами міжнародної та європейської судової практики.

В статті також проаналізовано актуальні проблеми застосування практики Європейського суду з прав людини через призму правових прогалин законодавства України.

Авторами зазначено, що Україна робить значні успіхи на міжнародній судовій арені, в деяких аспектах випереджаючи своїх закордонних партнерів, втім адміністративне судочинство досі потребує довготривалих ретельних реформ.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, європейські стандарти, адміністративне судочинство, принципи судочинства.*

Kolesnikova M. V., Pechena T. O. Application of the practice of the European Court of Human Rights in the administrative proceedings of Ukraine

The article examines the problems of applying the practice of the European Court of Human Rights in the field of administrative proceedings.

The European Court of Human Rights is an organization created to monitor compliance with the rights and freedoms of a person and a citizen enshrined in the European Convention on Human Rights, which was ratified in 1953. The European Convention on Human Rights provides that the Court establishes its own rules and determines its procedure.

The relevance of addressing this problem is explained not only by purely theoretical considerations, but also by a number of immediate practical problems. The reform of the administrative judiciary of Ukraine is caused by the lack of an effective management structure, which prevents the implementation of the provisions of the Constitution of Ukraine and international legal acts, which will be discussed in the article.

The main goal of the reform of administrative justice is to create a judicial system and a system of public administration that would meet the norms of a democratic state governed by the rule of law, as well as the needs and requests of every citizen.

In order to solve the problem of implementation of European standards into domestic legislation, the content of the fundamental principles of law and administrative proceedings, their mandatory use when resolving court cases are considered.

The obligation to implement the decisions of the European Court of Human Rights was emphasized, and the criteria for the application of international and European judicial practice by the courts were investigated.

The article also analyzes the current problems of applying the practice of the European Court of Human Rights through the prism of legal gaps in the legislation of Ukraine.

The authors note that Ukraine is making significant progress in the international judicial arena, in some aspects ahead of its foreign partners, however, administrative justice still needs long-term thorough reforms.

Key words: European Court of Human Rights, European standards, administrative proceedings, judicial principles.

Вступ. Процес інтеграції України з Європейським Союзом потребує ретельного реформування всіх сфер державного життя у відповідності з європейськими стандартами. Зміни не оминають і адміністративне судочинство.

Говорячи про імплементацію євростандартів у вітчизняне законодавство, перш за все варто звернути увагу на застосування принципів європейського судочинства в адміністративний процес України.

Рішення Європейського суду з прав людини відносяться до «м'якого права», адже вони є консультативними, через що акти фактично не є джерелом права для вітчизняного законодавства, але становлять його невід'ємну частину, тому що конкретизують положення Конвенції про права людини та основоположні свободи (далі – Конвенція).

Постановка завдання. Метою статті є розглянути та дослідити питання застосування практики Європейського суду з прав людини в сфері адміністративного судочинства та визначити її проблематику.

Результати дослідження. По своїй суті, ЄСПЛ є юрисдикційним органом, до компетенції якого входить трактування положень Конвенції і застосування протоколів до неї. Окрім того, суд розглядає індивідуальні справи, які стосуються порушення основоположних прав людини, але не розв'язує проблему, а надає рекомендації судовим органам тієї країни, в якій було порушено провадження, щодо її вирішення.

Де-юре рішення ЄСПЛ є прецедентним правом, що є складовою джерел права в Україні, але де-факто ситуація дещо інша.

Рішення Європейського суду з прав людини є підставами для порушення касаційного провадження у справах за винятковими обставинами. Юридично даний факт закріплюється в Цивільному та Господарському процесуальних Кодексах, Кримінальному процесуальному Кодексі України, а також Кодексі адміністративного судочинства України.

Відповідно до ст. 237 КАСУ підставою подання заяви на перегляд судових рішень може бути встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення міжнародних зобов'язань під час вирішення цієї справи [1, с. 118].

Повертаючись до теми принципів та стандартів варто зауважити, що детальна регламентація прав людини, якою керується в своїх судових рішеннях Україна, задекларована в актах Ради Європи, а більш детально конкретизуються в резолюціях та рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи щодо вдосконалення законодавства держав-членів у сфері адміністративного судочинства.

Всі вищезгадані нормативно-правові акти базуються на основному міжнародному документі – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Відповідно до положень 6 і 3 Конвенції систему стандартів складають:

- право на розгляд справи створеним на основі закону судом;
- незалежність та неупередженість суду;
- гласність і публічність під час розгляду справи (принцип може бути законно обмежений законодавствами окремих держав-членів в особливих випадках);
- справедливий суд;
- розумні строки розгляду справи;
- обов'язковість виконання судового рішення тощо [2, с. 108].

Для впровадження європейських норм у вітчизняне законодавство необхідно чітко розуміти зміст кожного з основоположних принципів, вказаних вище. Так, право на розгляд справи створеним на основі закону суду варто розглядати через призму ст. 6 Конвенції. В положенні суд має обличчя трибуналу, що розуміється як спеціально передбачений державою орган, метою діяльності якого є виконання судових функцій, використовуючи при цьому принцип права та неухильно дотримуючись процедури розгляду справ.

Незалежність та неупередженість суду має дещо ширше поняття. По-перше, на рішення суду не може впливати позиція органів державної влади, включаючи суди вищої інстанції, посадових осіб, громадських організацій чи рухів, думки решти складу суду при колегіальному розгляді справи. По-друге, суддя керується виключно законом, що вказує на абсолютну незалежність судді під час здійснення ним правосуддя. Здійснення його принципу підтримується спеціальними гарантіями.

Гласність та відкритість судового процесу – пріоритетний принцип кожного суду, який забезпечує особі право вчасно та в повному обсязі володіти інформацією щодо своєї справи. Цей принцип відображено як в Основному Законі нашої країни, так і в процесуальних кодексах та законах.

Принцип права на справедливий суд закріплене в ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, що гарантує право на справедливий й публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при визначенні цивільних прав і обов'язків особи чи при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, що пред'являється особі. Згідно з доповіддю Венеціанської Комісії, право на справедливий суд є складовою принципу Правовладдя.

Щодо розумних строків розгляду справи: дане положення є досить індивідуальним. Розумним, зокрема, вважається строк, що є об'єктивно необхідним для виконання процесуальних дій, прийняття процесуальних рішень та розгляду і вирішення справи з метою забезпечення своєчасного (без невинуватих зволікань) судового захисту. В законодавстві різних країн вказані строки можуть суттєво відрізнятись в залежності від ефективності судової системи країни. В цьому аспекті Україна не тільки не відстає від своїх західних колег, а навіть

дещо випереджає їх. Так, наприклад, відповідно до ст. 28 Кримінального процесуального Кодексу України розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [3].

Значення принципу обов'язковості виконання судових рішень також знайшло своє відображення у вітчизняному законодавстві. Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом [4].

Безпосередньо в адміністративному процесі, закріплені в Кодексі адміністративного судочинства, знайшли себе такі європейські стандарти, як: верховенство права, законність, рівність усіх учасників адміністративного процесу, змагальність сторін, диспозитивність, гласність і відкритість, обов'язковість судових рішень тощо. Однак вказані принципи повинні бути не декларативними, а дієвими, з чого випливає проблема застосування практики ЄСПЛ в українському судочинстві.

Складність питання обумовлюється низкою чинників, одним з яких є проблема забезпечення судів перекладом повних текстових рішень.

Відповідно до чинного законодавства України суди зобов'язані використовувати офіційні переклади рішень ЄСПЛ у разі їхнього застосування, або за відсутності користуватися документом на мові оригіналу. Особливої уваги потребує офіційний переклад текстів справ, в яких Україна не була стороною провадження. Правильність перекладу необхідно засвідчувати у нотаріуса, та навіть за наявності нотаріального підтвердження суддя не завжди може підтвердити відповідність перекладу оригінальному документу. Для цього як мінімум потрібне вільне володіння англійською мовою на рівні оперування професійною термінологією. Через дану проблему застосування прецеденту ЄСПЛ в українському судочинстві значно зменшується [5, с. 20].

Питання перекладу текстів рішень ЄСПЛ частково пов'язано з рівнем компетентності суддів щодо трактування рішень вищезазначеної організації через призму статей Конвенції. Суддя в процесі розгляду справи, в разі використання міжнародної практики, повинен пояснювати доцільність запозичення досвіду ЄСПЛ. Ситуація пояснюється недостатньою підготовкою суддів щодо орієнтування в конвенційній системі захисту прав та вірного трактування принципів тлумачення Конвенції. Це є цілком логічним, адже за відсутності достатньо чіткого перекладу всіх необхідних справ важко правильно сформулювати позицію щодо європейських стандартів судочинства, застосованих фактично.

Незважаючи на обов'язковість застосування положень Конвенції та практики Європейського суду з прав людини існують деякі критерії, відповідно до яких суддя приймає виважене рішення про доцільність їх застосування в конкретній справі. Наприклад, при аналізованні провадження необхідно враховувати урегульованість питання законодавчою системою України. У випадку достатньої вітчизняної нормативно-правової бази звертання до норм європейського законодавства не є першочерговим. Дане положення – одне з складових принципу правової визначеності, який також входить до переліку основоположних європейських стандартів.

У науковій літературі виділяють такі основні критерії визначення доцільності застосування європейської практики:

- наявність правової проблеми, яку неможливо вирішити без застосування практики ЄСПЛ через недостатньо розвинену нормативно-правову базу тієї чи іншої держави;
- наявність правових прогалин в законодавстві країни;
- колізія законодавчих актів держави;
- відсутність порядку реалізації окремих положень того чи іншого закону, що порушує конвенційні права людини (для адміністративного судочинства України ця проблема виникла відносно нещодавно);
- неоднозначність трактування нормотворчих актів, через вищезгадані проблеми.

Окрім зазначених критеріїв існують неформальні правила застосування практики ЄСПЛ у вітчизняному законодавстві. По-перше, варто зазначити, що рішення суду носять як індивідуальний, так і загальний характер, другий з яких є системним, адже безпосередньо застосовується при вирішенні порушеного конвенційного права.

По-друге, найбільш впливовими вважаються ті рішення, які є джерелом правової позиції, тобто саме відповідно до їх змісту будуть вирішуватися справи. Для національних судів вони є орієнтирами.

Таким чином, розуміючи правову природу рішень Європейського суду з прав людини можна виділити такі неформальні правила:

- під час використання європейської практики варто посилалися на первинні правові рішення, в якій ЄСПЛ пояснив свою правову позицію;
- аналізувати первинний текст, навіть якщо наразі немає його офіційного перекладу;
- обґрунтовувати подібність випадків.

Ці правила є універсальними, застосовуються в загальному вигляді та не залежать від природи справи, яку розглядають у суді.

Висновки. Підсумовуючи весь вищезгаданий матеріал варто зазначити, що для ефективного впровадження практики ЄСПЛ в українське законодавство державі не вистачає зробити декілька кроків, як вирішення проблеми перекладів текстів рішень суду, підготовку висококваліфікованих суддів та неухильне додержання європейських та міжнародних принципів і стандартів судочинства.

Україна робить значні успіхи на міжнародній судовій арені, в деяких аспектах випереджаючи своїх закордонних партнерів, втім адміністративне судочинство досі потребує довготривалих ретельних реформ.

Список використаних джерел:

1. Корецький І., Братель С. Місце процесуальної практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 114–119.
2. Пастернак В.М. Європейські стандарти адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 106–112.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 01.02.2023).
4. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення 01.02.2023).
5. Задихайло О. А. Деякі проблеми застосування рішень Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві України. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО»*. 2021. Вип. 33. С. 15–22.

